

5. Калинина Н.В. Учебная деятельность школьников: сущность и возможность формирования: метод. рекомендации для учителей и школьных психологов / Н.В. Калинина, М.И. Лукьянова, А.Д. Барбитова. – Ульяновск : ИПК ПРО, 1998. – 64 с.
6. Климов Е. Формирование индивидуального стиля деятельности в процессе обучения / Е. Климов, В. Мерлин // Советская педагогика. – 1967. – № 4. – С. 110–118.
7. Кон И. Психология старшеклассника : пособие для учителей / И. Кон. – М. : Просвещение, 1980. – 192 с.
8. Либин А.В. Стиль человека: психологический анализ / А.В. Либина. – М. : Смысл, 1998. – 310 с.
9. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте : пособие для учителя / А.К. Маркова. – М. : Просвещение, 1983. – 96 с.
10. Мотиваційні основи навчальної діяльності школярів / [за ред. О.В. Малихіної] ; Одеський обласний інститут удосконалення вчителів. – Одеса, 2008. – 232 с.
11. Паламарчук В.Ф. Глобус інтелекту (методологія, програма, методика формування глобального інтелекту) : посібник для вчителів / В.Ф. Паламарчук. – К., 1999. – 56 с.
12. Психолого-педагогические аспекты учебного процесса в школе / [под ред. С.Д. Максименко]. – К. : Радянська школа, 1983. – 176 с.
13. Садкіна В.І. 101 цікава педагогічна ідея. Як зробити урок / В.І. Садкіна. – Х. : Основа, 2008. – 88 с.
14. Скрипченко О.В. Психолого-педагогічні основи навчання : навч. посіб. для викладачів психології педагогіки, аспірантів студ. пед. навч. закл. та курсантів військових училищ / О.В. Скрипченко, О.С. Падалко, Л.О. Скрипченко. – К. : Укр. Центр духовної культури, 2005. – 712 с.
15. Третяк Т.М. Творче сприйняття старшокласниками нової інформації / Т.М. Третяк // Обдарована дитина. – 2009. – № 10. – С. 16–19.
16. Wolf C. Construction of an Adaptive E-learning Environment to Address Learning Styles and an Investigation of the Effect of Media Choice / Christian Wolf. – School of Education. RMIT University, 2007. – 215 p.

БОБРИНОК В.А.

ПРОФЕСІЙНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

У зв'язку зі змінами, що відбуваються в економічній, соціальній, політичній, духовній сферах нашого суспільства, найскладніше проходить процес професійного самовизначення підростаючого покоління.

Становлення й розвиток України як самостійної держави з ринковою економікою поставили і перед спеціальною школою ряд завдань, зумовлених необхідністю підготовки учнів з особливими потребами до життя й професійної діяльності в нових соціально-економічних умовах.

Їх успішне вирішення передбачає активізацію розробки теоретичних і практичних аспектів проблеми професійного самовизначення й професійної орієнтації дітей з відхиленнями в розумовому розвитку.

У світі накопичено величезний досвід із проблем профорієнтації. Так, дослідження в галузі психології профорієнтації й допомоги в професійному самовизначенні були пріоритетним напрямом діяльності вітчизняних психологів і педологів 20–30-х рр. ХХ ст. (В.М. Бехтерев, А.Ф. Кларк) та в 40–50-х рр. (С.Н. Архангельський, А.А. Благонадьожина, Н.С. Лукін та ін.). Професійні здібності й можливості їх розвитку досліджували В.І. Кириєнко, А.В. Степанов, Б.М. Теплов.

У 60-х рр. ХХ ст. формується напрям, пов'язаний з психологією професійної орієнтації й професійною консультацією. Науковим центром у галузі профорієнтації молоді став відділ психології праці, яким керував Є.О. Климов (розробка технології профорієнтації індивідуального консультування опанта). Наприкінці 80-х рр. ХХ ст. проблемами професійної орієнтації школярів займалися М.М. Захаров і В.Д. Симоненко [4].

Сьогодні стали прийнятними ідеї організації системи профорієнтації в умовах ринку праці, виховання конкурентоспроможної особистості, які обґрунтовані в працях зарубіжних авторів (В. Адамс, С. Векслер, М. Вудкок, Н. Гісберс, А. Маслоу, Д. Сьюпер, М. Сакуяма, Е. Фромм, С. Фукуяма, Л. Якокка).

Багатоаспектною є й діяльність учених у сфері дослідження проблем розумово відсталих дітей. Так, загальними питаннями розвитку розумово відсталих дітей займалися І.П. Єременко, Н.Г. Морозова, В.Г. Петрова, С.Я. Рубінштейн, Ж.І. Шиф та ін. З метою наукового обґрунтування методів корекційно-виховної роботи з дітьми-олігофренами їх клініко-педагогічну класифікацію розробила М.С. Певзнер [7]. Особливості розвитку особистості розумово відсталої дитини вивчали А.Д. Виноградова та Н.Л. Коломинський [5].

Б.І. Пінський вивчав вплив мотивів діяльності на виконання трудових завдань учнями спеціальної школи, а формування їхніх особистісних якостей у процесі трудового навчання досліджував Г.М. Дульнев [3].

Проте слід зазначити, що зміст, форми й методи профорієнтаційної роботи в спеціальній школі на сьогодні не забезпечують досягнення її основної мети – формування в старшокласників належного рівня готовності до професійного самовизначення.

Мета статті – визначити особливості результативного проведення професійного консультування учнів з відхиленнями в розумовому розвитку як необхідної складової формування їх готовності до професійного самовизначення.

Професійна орієнтація забезпечує молоді свідомий і раціональний вибір професії відповідно до особистих можливостей та інтересів. Такий вибір створює сприятливі внутрішні умови для розвитку самої особистості: реалізуючи в професійній діяльності суспільні інтереси, вона утверджує свою сутність.

Поняття “нахили”, “інтереси”, “професійна спрямованість” слід розглядати у взаємозв’язку з іншими властивостями учнів та особливостями їхнього психічного розвитку. Своєрідність інтелектуального і фізичного розвитку дітей із розумовою відсталістю не дає змоги порушувати питання про вільний вибір ними професії. Спеціальні школи мають дуже ретельно здійснювати відбір найбільш доступних для учнів спеціальностей.

Сфера можливого застосування праці розумово відсталих дітей досить обмежена, проте, як зазначає К.М. Турчинська, це не означає, що спеціальна школа не може виконати свого головного соціального завдання – підготувати учнів до самостійної трудової діяльності. Зміст професійного навчання розумово відсталих учнів має відповідати їхнім інтересам, нахилам і можливостям [11].

Проведені дослідження доводять, що далеко не всі випускники спеціальної школи працюють за здобутто в школі спеціальністю: виявляється невідповідність між рівнем профпідготовки учнів і вимогами

сучасного виробництва. Частина випускників не витримує ритму і темпу роботи, не вміє увійти в колектив.

Як відомо, для розумово відсталих учнів характерна занижена працездатність, швидка стомлюваність, слабкість вольових зусиль, відсутність уміння долати труднощі і використовувати свої фізичні ресурси. Особливо різкі коливання працездатності спостерігаються у дітей-травматиків і в дітей із захворюванням центральної нервової системи. У розумово відсталих учнів наявні такі супутні дефекти, як погіршення слуху, зору, парези тощо.

При здійсненні профвідбору і професійної підготовки такої категорії учнів слід враховувати не тільки їхній фізичний стан, але й особливості психічного розвитку (пам'ять, увага, мова, мислення, емоційно-вольова сфера тощо). У цілому в розумово відсталих дітей спостерігається якісне зниження рівня розвитку психіки порівняно з їхніми однолітками, що розвиваються нормально.

З розвитком і навчанням в учнів спеціальної школи дефекти психофізичного розвитку піддаються корекції і певній компенсації, внаслідок чого рівень їхньої професійної дієздатності дещо підвищується. Педагоги, які працюють з розумово відсталими учнями, мають вивчати їхні нахили, тяжіння до певного виду занять і формувати відповідну професійну спрямованість з урахуванням об'єктивних можливостей включення випускників у професійну діяльність.

Коли мова йде про формування професійної спрямованості, як зазначає Є.М. Павлютенков, мають на увазі педагогічно контрольований і організований процес, у якому здійснюється керівництво професійним становленням особистості, виявлення та розвиток її мотивів, інтересів до професії, нахилів, здібностей. Професійна спрямованість характеризує готовність особистості до професії, що обирається. Вона визначається загальним позитивним ставленням до праці, високим рівнем загально-освітньої підготовки, інформованістю про професії, знанням шляхів їх здобуття. При цьому спрямованість виявляється в:

- особливостях інтересів особистості;
- особливостях цілей, що ставить перед собою людина;
- інтересах і потребах людини;
- установках особистості.

Проведені дослідження дають можливість розкрити динаміку професійної спрямованості учнів спеціальної школи в різні вікові періоди під дією цілеспрямованого педагогічного впливу.

Дослідження М.С. Певзнер і В.І. Лубовського свідчать, що учні спеціальної школи найбільш успішно оволодівають загальнопрактичними і трудовими навичками на 7–8 роках навчання [7].

У цей період у них з'являється потреба обговорювати питання майбутнього. Уявлення про професію, що обирається, як правило, мають практичну спрямованість, що пов'язано із характером трудового навчання в школі та з уже набутими трудовими навичками і вміннями. Однак при цьому

розумово відсталі школярі віддають перевагу таким недоступним для них професіям, як шофер та ін. Поступово завдяки цілеспрямованому педагогічному впливу вони починають віддавати перевагу іншим професіям, наприклад, таким як швея, столяр, слюсар тощо. Завищена самооцінка, що характеризує восьмикласників, у міру дорослішання набуває тенденції до об'єктивізації (О.С. Белкін, С.Я. Мирський, Г.М. Дульнєв та ін.).

Слід відзначити, що серед старшокласників спеціальної школи практично не виявлено тих, хто хотів би вступити до вищих навчальних закладів. Це є свідченням близької до адекватної оцінки ними своїх реальних можливостей.

Деяка частина розумово відсталих учнів має занижену самооцінку, вони не впевнені в тому, що зможуть оволодіти професією і повноцінно самотійно жити. У такому разі педагог має виявити до підлітків чуйність, надати моральну підтримку і додати їм упевненості.

Як свідчать праці Г.М. Дульнєва, багатьом старшокласникам спеціальної школи притаманні впевненість і цілеспрямованість у доступній їм сфері конкретно-практичної діяльності, вони адекватно переживають свої успіхи і невдачі, виявляють наполегливість у досягненні конкретної мети [3].

Дослідження К.М. Турчинської доводять, що рівень професійної стійкості випускників спеціальних шкіл значно нижчий за рівень професійної стійкості випускників професійних училищ. Разом з частою зміною професії в них спостерігається часта зміна місця роботи. Трапляються випадки, коли випускники спеціальної школи змінюють місце роботи щороку [11].

Отже, з метою підвищення професійної стійкості необхідно вдосконалити роботу з формування професійної спрямованості учнів спеціальної школи.

Формування професійної спрямованості, у першу чергу, передбачає розвиток відповідних інтересів особистості. Відомо, що інтерес спонукає особистість до активної діяльності, сприяє підвищенню якості засвоєння знань і стимулює працездатність.

У розумово відсталих учнів, як зазначає К.М. Турчинська, професійні інтереси поверхові, нестійкі, недостатньо усвідомлені; професійна спрямованість у них відсутня або слабко виражена.

Крім того, професійне самовизначення розумово відсталих учнів ускладнене у зв'язку з бідністю життєвого досвіду, обмеженістю знань, неточністю сформованих понять, уявлень, незрілістю почуттів, інтересів, неадекватністю самооцінки. Випускники спеціальної школи, як правило, не досягають такого рівня самопізнання, який давав би їм змогу самотійно об'єктивно оцінити свої нахили і можливості. Тому правильному визначенню професійних можливостей учнів спеціальної школи мають сприяти спеціальні медико-психологічні обстеження і, як результат, кваліфіковані консультації.

У системі формування готовності до професійного самовизначення учнів спеціальної школи особливу увагу варто приділяти наданню допомоги

у виборі професії відповідно до стану здоров'я й індивідуальних психофізіологічних особливостей. Відтак, основою проведення медико-фізіологічної профконсультації є визначення професійної придатності підлітка як найбільш повної відповідності індивідуальних особливостей організму вимогам професії, з одного боку, для охорони функціонально неповноцінного органу або системи, а з іншого – з метою якомога повнішого використання функціонально розвинених фізіологічних систем [10].

Визначення професійної придатності цієї категорії учнів забезпечує успішне оволодіння ними професією під час навчання, сприятливу адаптацію до умов праці, гідну якість праці і професійне довголіття без збитку для здоров'я. Однак опитування школярів спеціальної школи засвідчили, що, як правило, вони не інформовані про умови, характер і інтенсивність майбутньої праці і не враховують можливого несприятливого впливу професійних факторів, не беруть до уваги відхилення в стані свого здоров'я, особливості психофізіологічного стану, характеру.

Невідповідність індивідуальних особливостей підлітка вимогам професії (професійна непридатність) може бути джерелом найнесприятливіших наслідків як для його фізичного, так і для психічного здоров'я, у зв'язку з чим профілактичне значення медико-фізіологічної професійної консультації на сучасному етапі здобуває особливої актуальності.

У процесі проведення медико-педагогічної профконсультації підлітків має бути встановлена професійна придатність до видів діяльності, груп професій або до окремої професії.

Медико-педагогічна профконсультація має два розділи: традиційна медична консультація (лікарська профконсультація, вибір професії з урахуванням стану здоров'я); медико-фізіологічна профконсультація (вибір професії з урахуванням індивідуальних фізіологічних і психофізіологічних особливостей організму).

Розвиток кожного розділу медико-педагогічної профконсультації будується на вивченні вимог професії до організму підлітка, з одного боку, і вивченні відповідних індивідуальних особливостей підлітків – з іншого.

Медична профконсультація має два основних напрями:

- 1) лікарський професійний добір і медичний висновок про можливість виконання конкретної професії;
- 2) лікарська професійна орієнтація і рекомендація учневі, що має відхилення в стані здоров'я, щодо тих професій, які максимально відповідають стану його здоров'я.

Мета медичної профорієнтації – допомогти учням вибрати професію для роботи на виробництві, а при бажанні й одержати освіту у визначених навчальних закладах.

Медико-професійна консультація є необхідним елементом медичного обслуговування підлітків з дефектами розумового розвитку протягом усього періоду шкільного і професійного навчання.

Необхідним для нашого дослідження є зосередження уваги на деяких аспектах традиційного педагогічного профконсультування підлітків з

проблемами у розвитку, яке полягає, по-перше, у формуванні загальної готовності до професійного самовизначення, по-друге, у допомозі в конкретному виборі професії.

Н.С. Пряжников виділяє такі типи профконсультацій: рання (дитяча), шкільна й консультація старшокласників і випускників. Розглянемо особливості останньої.

У цьому виді консультування фахівець допомагає прийняти конкретне рішення щодо подальшого професійного шляху або хоча б значно звужити варіанти. При цьому консультант не повинен наполягати на якомусь варіанті, навіть якщо він упевнений у своїй правоті.

При профконсультаванні дітей з відхиленнями в розумовому розвитку використовуються підходи, розроблені для дітей, що розвиваються нормально, але при цьому обов'язково мають певну специфіку.

По-перше, коло професій, якими молода людина може опанувати, значно звужене через психологічні й анатомо-фізіологічні обмеження. До того ж у нашій країні дуже мало спеціальних пристосувань, що полегшують оволодіння тією чи іншою професією. Тому рекомендувати певну професію потрібно з великою обережністю.

По-друге, у підлітків з обмеженими можливостями найчастіше є несприятливими особистісні характеристики й особливості емоційно-вольової сфери. Вони нерідко пасивні, інфантильні, не відчувають особистісної відповідальності за свою подальшу долю (у тому числі й професійну), психологічно залежні від дорослих, їхня самооцінка нереалістична. Потенційно небезпечними для правильного професійного самовизначення є такі особливості розумово відсталих дітей, як сповільненість формування інтересів взагалі й професійних зокрема, бідність знань про світ, неадекватність професійних інтересів. Ці особливості ускладнюють консультування, ставлять додаткові завдання (наприклад, корекція неадекватних професійних інтересів і намірів).

По-третє, при вирішенні питання про конкретний професійний вибір консультант повинен залучати інших фахівців (насамперед клініцистів) для більш точного визначення психофізичних можливостей підлітка й прогнозу його стану.

По-четверте, необхідно враховувати той факт, що діти з відхиленнями в розвитку часто цілком покладаються на думки й оцінки батьків, які далеко не завжди оцінюють можливості й перспективи дитини об'єктивно, тому в ряді випадків може бути доцільним консультування батьків, допомога їм у правильному оцінюванні професійних можливостей дитини, щоб працювати з нею спільно, з єдиними установками.

Самі стратегії консультативної роботи можуть бути різними. Головне, щоб вони в результаті допомагали підліткові прийняти правильне рішення щодо вибору майбутньої професії.

Висновки. Профконсультавання дітей з порушеннями розумового розвитку – дуже важлива й малорозроблена проблема. Її практичне вирішення щодо кожної конкретної дитини вимагає різнобічної ґрунтовної

підготовки педагога: знання ним світу професій і тих вимог, які висувають вони до майбутнього спеціаліста; кола професійних обмежень, які можуть стосуватися дітей з відхиленнями у розумовому розвитку; основ психотерапії й психолого-педагогічної корекції й ін. Крім того, подальшого дослідження потребує пошук і розробка ефективних для цієї категорії дітей форм і методів профорієнтаційної роботи, яка є визначальною умовою їх успішної соціалізації.

Література

1. Власова Т.А. О детях с отклонениями в развитии / Т.А. Власова, М.С. Певзнер. – М., 1973.
2. Виноградова А.Д. Особенности личности умственно отсталого ребенка и школьника / А.Д. Виноградова // Коррекционная работа во вспомогательной школе. – Л., 1978.
3. Дульнев Г.М. Основы трудового обучения во вспомогательной школе / Г.М. Дульнев. – М., 1969.
4. Захаров Н.Н. Профессиональная ориентация школьников / Н.Н. Захаров, В.Ю. Симоненко. – М. : Просвещение, 1989. – 192 с.
5. Коломинский Н.Л. Развитие личности учащихся вспомогательной школы / Н.Л. Коломинский. – К., 1978.
6. Мирский С.Л. Особенности профессионального обучения во вспомогательной школе / С.Л. Мирский. – М., 1966.
7. Певзнер М.С. Динамика развития детей-олигофренов / М.С. Певзнер, В.И. Лубовский. – М., 1963.
8. Психолого-педагогическая диагностика : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / [И.Ю. Левченко, С.Д. Забрамная, Т.А. Добровольская и др. ; под ред. И.Ю. Левченко, С.Д. Забрамной]. – М. : Академия, 2003.
9. Порицкая Т.И. Работа воспитателя вспомогательной школы / Т.И. Порицкая // Книга для воспитателя. Из опыта работы. – М. : Просвещение, 1984.
10. Професійна орієнтація молоді: медичний і психофізіологічний аспекти / [Л.М. Сухарева, К.Е. Павлович, І.К. Рапопорт] // Гігієна і санітарія. – 2000. – № 1.
11. Турчинская К.М. Профорієнтація во вспомогательной школе / К.М. Турчинская. – К., 1976.

ГАМАНЮК В.А.

МОВНА ПРОПОЗИЦІЯ В ШКОЛАХ НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ

Мова є основним інструментом у комунікативному процесі. Тим, хто володіє однією або декількома мовами, відкриваються нові світи, широкі перспективи у професійній сфері. Крім того, мови сприяють розвитку особистості й становленню відкритої та толерантної громадянської позиції.

До Німеччини ще в ХІХ ст. був спрямований великий потік мігрантів, а в ХХ ст., особливо в його другій половині, вона стала найбільшою за кількістю мігрантів країною в Європі. Якщо на початку 50-х рр. ХХ ст. частка іноземців серед населення країни становила лише 1%, то тепер цей показник наближається до 9%, це приблизно 7,3 млн. Сюди слід додати ще 1,5 млн колишніх іноземців, які дістали громадянство, та близько 4,5 млн переселенців. Загалом у Німеччині проживає майже 15 млн осіб міграційного походження, до яких, за визначенням Федерального статистичного відомства, належать іноземці, які дістали німецьке громадянство, а також діти, один з батьків яких або обидва є іноземцями. За статистикою, майже кожен п'ятий іноземець, що мешкає в Німеччині, народився вже тут і належить до другого чи третього покоління мігрантів [1, с. 148]. Тому важливо, щоб молодь уже з перших днів перебування в школі отримувала уявлення про різнобарвність та багатомовність світу взагалі та німецького